

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOST
KATEDRA ZA ČEŠKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Josipa Vragolov

**ANALIZA ZADATAKA U UDŽBENICIMA ČEŠKOG KAO STRANOG
JEZIKA**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Dubravka Sesar, red. prof.

Komentor: Marina Jajić Novogradec, prof.

Zagreb, veljača 2017.

Sadržaj

1. UVOD	4
1.1. MATERINSKI, DRUGI, STRANI I OSTALI JEZICI.....	4
1.1.1. Češki kao strani jezik.....	5
2. UDŽBENIK NA SATU STRANOG JEZIKA	6
2.1. CILJ I ZADATAK VJEŽBI.....	7
2.2. VRSTE VJEŽBI.....	8
2.2.1. Situacijske vježbe.....	8
2.2.2. Tekstualne vježbe.....	9
2.2.3. Pismene vježbe.....	11
2.2.4. Jezične vježbe.....	13
2.2.5. Vježbe audiranja.....	14
2.2.6. Prijevodne vježbe.....	15
2.3. VAŽNOST VJEŽBI U UDŽBENIKU STRANOG JEZIKA.....	16
3. ANALIZA UDŽBENIKA ČEŠKOG JEZIKA	18
3.1. KRITERIJI ANALIZE.....	19
3.2. REZULTATI.....	19
4. ZAKLJUČAK	30
ANALIZIRANI UDŽBENICI	31
LITERATURA	31
SAŽETAK	32
SAŽETAK NA ČEŠKOM JEZIKU	32

1. Uvod

Cilj ovog diplomskog rada je prikazati analizu zadataka u udžbenicima češkog kao stranog jezika. Budući da je autorica trebala položiti 10 jezičnih kolegija tijekom studija i sama se susrela s velikom količinom udžbenika, što domaćih, što stranih autora, otkrivanje teorije iza njihovog nastanka u kolegijima nastavnčkog diplomskog smjera bilo je presudno za ovu temu rada. Češki jezik u Hrvatskoj se uči u Daruvaru i okolici, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i na tečajevima stranih jezika diljem zemlje. Udžbenik je temelj svakog organiziranog učenja, a vježbe u njemu neophodne su za razvijanje stranog jezika. Opći je cilj svake vježbe razvijanje govorne kulture, a "govorna kultura sastoji se od kulture usmenog i kulture pismenog izražavanja, kulture slušanja i čitanja" (Skrljarov 1993:105). Svaka vježba koja se provodi, bila ona sastavni dio udžbenika ili dodatna aktivnost koju je nastavnik uveo, mora biti organizirana, jasno postavljena s uputama, inspirativna i sa svrhom.

1.1. Materinski, drugi, strani i ostali jezici

Pojmovi *materinski* i *strani* jezik svima su jasni i općepoznati. Međutim, pojmovi *prvi*, *drugi* ili *ostali (ini)* jezici nisu razumljivi i često ih se miješa s materinskim i stranim. Zbog toga je bitno na početku samog rada objasniti razliku te jasno označiti opsege pojmova.

Za ovaj rad najvažniji je pojam 'strani jezik', ali prije pojašnjavanja tog pojma, potrebno je pojasniti pojmove: *prvi*, *drugi*, *ostali* te *materinski* jezik. Prvi jezik je onaj jezik koji dijete prvo usvaja i to je najčešće i materinski jezik, tj. jezik koji je dijete naučilo od majke. Prvi jezik usađuje se bez učenja i formalne naobrazbe pod utjecajem okoline, a često se piše i kraticom J1. Drugi se jezik također usvaja u prirodnoj sredini, bez formalne izobrazbe, ali nakon što je prvi već usvojen. "Drugim se jezikom (kratica J2) najčešće smatrao jezik koji tko usvaja poslije materinskoga u prirodnoj sredini, ili ga pak usvaja zajedno s materinskim, ali nakon usvojenih osnova materinskoga" (Jelaska, 2005:27). "Razlozi za usvajanje drugog jezika mogu biti npr. život u dvojezičnoj sredini ili preseljenje iz sredine gdje se usvajalo materinski jezik u drugu jezičnu sredinu." (Jelaska, 2005:28) 'Strani jezik, za razliku od prvog i drugog jezika koji se usvajaju u prirodnoj sredini, ne može se naučiti bez

sistematskog učenja gramatike i niza dobro osmišljenih gramatičkih vježbi' (Petrović, 1997:70.). Na početnim stupnjevima učenja jezik nije prirodan i nitko od izvornih govornika se njime ne služi, ali ga učenici razumiju i prepoznaju. Kod učenja jezika na višim stupnjevima povremeno ulazi i govorni jezik te stvarni govor, npr. slušanje radio emisije, slušanje glazbe te gledanje filmova.

1.1.1. Češki kao strani jezik

"Po svojem podrijetlu češki pripada zapadnoslavenskim jezicima koji su dio indoeuropskih jezika, a nastao je iz staroslavenskog, prvog slavenskog književnog jezika. Češkim jezikom kao materinskim se danas služi 11,5 milijuna govornika u Češkoj, ali i u drugim zemljama" (Petrović 2013:11).

Naseljavanje Čeha u Hrvatsku bilo je najintenzivnije tijekom 19. stoljeća, kada su obje zemlje bile pod vlašću Austro-Ugarske Monarhije. Po posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine u Hrvatskoj postoji 9641 stanovnik češke nacionalnosti, a najviše ih je u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji te je administrativno i kulturno središte Daruvar. U Hrvatskoj djeluje Savez Čeha koji okuplja 31 Češka društva (*Česká beseda*). Prema podacima koje smo pronašli na internetskoj stranici Veleposlanstva Republike Češke „Djelatnost Čeških beseda vrlo je bogata, u sklopu njih djeluje čitav niz folklornih, kazališnih, pjevačkih, glazbenih ili likovnih grupa. Savez Čeha upravlja vlastitom nakladničkom kućom *Jednota* koja izdaje knjige i časopise. Vrlo je važna i poduka češkog jezika te obrazovna djelatnost u školama u kojima se nastava odvija na češkom jeziku!“¹. Trenutno postoje dva češka vrtića te dvije osnovne škole, češko odjeljenje u gimnaziji u Daruvaru, a u Pučkoj knjižnici i čitaonici smještena je Središnja knjižnica Čeha u Hrvatskoj. Veleposlanstvo Republike Češke u Hrvatskoj naglašava kako „pripadnici češke manjine u Hrvatskoj brižno njeguju češki jezik i kulturne tradicije, a gotovo sve Češke besede imaju vlastite umjetničke skupine i organiziraju velik broj umjetničkih događanja., Postoji također Hrvatsko-češko društvo čiji je cilj „poboljšavanje i poticanje suradnje Hrvatske i Republike Češke u području kulture, znanosti,

1

http://www.mzv.cz/zagreb/hr/ceska_manjina_u_republici_hrvatskoj/ceska_manjina_u_hrvatskoj_i_njezine/index.html

gospodarstva, sporta, društveno – humanitarnoj sferi i sl.“. Društvo izdaje i informativno glasilo "Susreti".

Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u sklopu Odsjeka za zapadnoslavenske jezike postoji Katedra za češki jezik i književnost. Autorica i profesorica Ivanković (2008:133) daje pregled studija bohemistike i piše kako se od početka 90-ih godina na studij bohemistike javlja veći broj kandidata nego što ih katedra može primiti iako je bohemistička kvota na Filozofskom fakultetu u Zagrebu veća nego drugdje u svijetu. Također primjećuje kako za ostale slavenke jezike ne postoji tako velika zainteresiranost, pa čak ni za rusistiku i polonistiku. "Pritom anketa, koja se niz godina provodila među studentima prve godine bohemistike, pokazuje da su ti bohemistički početnici znali jako malo o češkim realijama, o jeziku književnosti, o umjetnosti i kulturi. Njihovo znanje moglo i se svesti na pivo, Švejka i Haveka. Ipak, pokazivali su snažnu motivaciju za studij bohemistike". Osim Fakulteta, češki se jezik uči i u školama stranih jezika diljem zemlje.

U sljedećem poglavlju pojasnit će se pojam udžbenika, njegove karakteristike te važnost vježbi. U nastavi su nastavni materijali izuzetno važni. Osim što moraju biti napisani teoretski točno, trebaju biti zorni, odgovarajući za razinu učenja i motivirajući. Najčešći nastavni materijal na nastavi stranih jezika je udžbenik te pripadajuća radna bilježnica (vježbenica). "Teško je zamisliti spoznavanje jezičnih i književnoumjetničkih zakonitosti bez didaktički osmišljenih i usustavljenih tekstova. Kao temeljno načelo valjalo bi naglasiti: Udžbenik je knjiga za učenika. Ako se učenik njome ne može služiti bez učiteljeve ili roditeljske pomoći, očito udžbenik ne ispunjava svoju svrhu" (Težak 1996: 159).

2. Udžbenik na satu stranog jezika

Prema Poljak (1980:29) udžbenik se definira kao "didaktičko-metodički oblikovano nastavno sredstvo", "izvor znanja i didaktički oblikovano nastavno sredstvo" (Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu, 2001). Udžbenički standard je propis koji propisuje Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, a obuhvaća standarde i zahtjeve za izradu udžbenika.

Udžbenik je podijeljen na cjeline, poglavlja i nastavne jedinice. Broj nastavnih jedinica usklađen je sa satnicom pojedinoga nastavnoga predmeta. "Nastavna jedinica osnovna je sadržajna jedinica, cjelovita, usustavljena i povezana s odgovarajućim odgojno-obrazovnim područjima, odnosno nastavnim predmetima" (2013:2). "Suvremeni udžbenik mora težiti didaktici otvorene nastave, humanističkoj i stvaralačkoj školi usmjerenoj na iskustvo, mogućnost i potrebe učenika, odgovornost za vlastito učenje, poticanje kreativnosti i radoznalost, ostvarene razvijanjem divergentnog mišljenja i istraživačkog rada, interesom za umjetnost, timski rad te cjeloživotno učenje" (Koludrović, 2009:180).

Na satu stranog jezika vježba je bitan faktor u razvijanju učenikovih vještina. Da bi svaka vježba bila efikasna i provela se kvalitetno, ona mora obuhvatiti opće methodske karakteristike (Skljarov, 1993:103):

- svaka se vježba temelji na situaciji ili tekstu, u svakoj vježbi obrađuje se verbalni tekst
- tekst se uči različitim nastavnim metodama u različitim oblicima rada
- u vježbi se izvršavaju konkretni zadaci i tako postižu bliži i dalji ciljevi nastave.

U sljedećem potpoglavlju objasniti će se cilj i zadatak vježbi te koje vrste vježbi postoje. Na kraju poglavlja pažnja će se skrenuti na važnost vježbi u udžbeniku te na zadatke koji potiču razvoj nekih vježbi kako bi ih učenici i sami mogli rješavati bez pomoći učitelja.

2.1. Cilj i zadatak vježbi

Opći je cilj svake vježbe razvijanje govorne kulture. "Govorna kultura ili kultura govora jest dobro poznavanje jezika i razvijanje osjećaja za nj, umijeće da se iskoriste izražajna jezična sredstva i stilistička raznolikost jezika. Govorna kultura sastoji se od kulture usmenog i kulture pismenog izražavanja, kulture slušanja i čitanja" (Skljarov 1993:105).

Zadatak vježbe (Skljarov 1993:105) je "upoznavanje učenika sa sadržajem teksta, s jezičnim karakteristikama teksta, razvijanje usmenog i pismenog izražavanja učenika, učvršćivanje jezičnih struktura prezentiranih tekstom i njihovo povezivanje u jezični sustav, obnavljanje već naučenih i zapamćivanje novih sadržaja, njihovo povezivanje itd. Zadatak

svake pojedine vježbe samo je dio cilja nastavnog sata kao cjeline, izvršavanje tog zadatka etapa je u realizaciji odgojno-obrazovnog cilja sata."

2.2. Vrste vježbi

U klasifikaciji (Skljarov 1993:105) "vježbe se dijele na situacijske, tekstualne i pismene, što samo znači da u pojedinim vježbama prevladava element usmenog i pismenog izražavanja te da je uvježbavanje usmenog ili pismenog izraza osnovni zadatak vježbe." U daljnjim poglavljima nabrojene vježbe detaljnije će se razraditi, sistematizirati te potkrijepiti primjerima.

2.2.1. Situacijske vježbe

Prema Skljarovu (1993:115) "prirodne su sve situacije u kojima se čovjek nalazi u raznim trenucima svog života. Nastavna situacija je imitacija prirodne situacije u školi da bi se postigli prirodni uvjeti za komunikaciju i razvoj jezičnog izraza na stranom jeziku, sadržajno je siromašnija od prirodne." U nastavi jezika, radi isticanja tipičnih obrazaca ponašanja, "situacije se dijele na standardne, problemske i neočekivane". Za standardne situacije karakteristično je očekivano ponašanje, problemske izazivaju spontanu reakciju i potiče čovjeka na svjesnu aktivnost, a neočekivane se situacije stvaraju uvođenjem informacija s kojima sugovornik nije prethodno upoznat.

Kako bi učenici mogli proći kroz velik broj situacija, riješiti se eventualnog straha od govora te proširiti vokabular, Skljarov spominje velik broj situacijskih vježbi (1993:120):

1. situacijski minidijalozi
2. situacijski razgovor
3. razgovor - informacija
4. konvencionalni razgovor

5. kontaktni razgovor
6. telefonski razgovor
7. intervju
8. rasprava
9. opis predmeta
10. opis situacije
11. opis događaja ili pripovijedanje
12. izvješćivanje
13. opis slike - predmeta
14. opis slike - situacije
15. pripovijedanje uz sliku i strip
16. vježbe s elementima igre
17. nastavne igre.

2.2.2. Tekstualne vježbe

Tekstualne vježbe ili vježbe obrade teksta temelje se na tekstu. Prema autoru Skljarovu (1993:190) koji najviše obrađuje vježbe, tekst je jezična kategorija - verbalnim sredstvima predočena situacija - predmet koji prenosi informaciju. U nastavi stranog jezika svi tekstovi se dijele na literarne i informativne.

"Cilj čitanja je stjecanje informacije putem grafičkog teksta, to je složen psihički proces kojemu treba učenike planski i sustavno učiti" (Skljarov 1992:202). Čitanje može biti početno, izražajno, estetsko, čitanje u sebi i analitičko.²

Petrović (1997:40) upozorava kako bi se prije čitanja učenicima mogli dati zadaci koji će usmjeriti njihovo tiho čitanje i od početka učenja ih navikavati na lučenje bitnih obavijesti od zanemarljivih detalja. "Ti zadaci zahtijevat će od učenika da u tekstu nađu odgovore na neka pitanja ili da u tekstu pronađu određene obavijesti." Skraljov (1993:190) predlaže da se nakon tihog čitanja mogu provesti različite vježbe u vezi s njegovim sadržajem prema:

- određivanje ključnih riječi
- izdvajanje glavnih misli po odlomcima
- sažimanje sadržaja teksta u nekoliko rečenica
- grafičko prikazivanje sadržaja teksta, ako je moguće
- određivanje strukture teksta (uvod, zaključak).

Autor Skljarov (1993:190-250) također obraća pozornost na još neke vrste vježbi kao što su rad s rječnikom i leksička analiza. Vrlo je raširena metoda razgovora i pitanja i odgovora, detaljno, sažeto i izborno prepričavanje po planu, učenje teksta napamet. Osim toga spominje scensko izvođenje i dramatizaciju, proširivanje teme i preradu teksta, opisivanje ili sastavljanje karakteristika književnih likova. Na višim stupnjevima učenja učenici mogu analizirati jezik i stil, komentirati tekst ili opisivati umjetničku sliku.

² Prema Skljarovu početno čitanje je poseban sustav vježbi kojima se učenike uvodi u vještinu čitanja. Izražajno čitanje je glasno čitanjem u kojem učenik razumije tekst, ispravno preoblikuje grafičku sliku riječi u glasovnu, upotrebljava ispravne prozodijske oznake, naglasak, intonaciju, stanke, primjenjuje odgovarajuću boju glasa, pazi sena tempo i ritam. Pri estetskom čitanju i čitatelj i slušatelj uživaju u ljepoti riječi i lijepo glasovno oblikovanom tekstu. Pri analitičkom čitanju nastavnik daje samo ono što je neophodno za razumijevanje teksta, semantizira nov leksik, sažeto tumači pojedine nazive, daje kratke napomene itd.

2.2.3. Pismene vježbe

Sve pismene vježbe prema Skljarovu (1993:250) dijelimo na pravopisne, kompaktivne i skladbene. Pravopisnim vježbama učenici se upoznaju sa sustavom i načinom upotrebe grafičkih znakova stranog jezika. Cilj se kompaktnih vježbi razvijanje leksičke jedinice kao jedinstvene cjeline u svijesti učenika, a cilj skladbenih vježbi učenje i navikavanje učenika da svoje misli izražavaju pismom na stranom jeziku.

Velik broj pismenih vježbi koristi se na satu stranog jezika, ali i u svrhu domaćih zadaća. "Prepisivanje je aktivnost u kojoj učenici doslovno prepisuju tekst, ne mijenjajući pri tome oblik riječi i rečenica" (Skljarov 1993: 252). Postoji više vrsta prepisivanja, a sve imaju svrhu upoznavanja učenika s grafijom stranog jezika. Vježba prepisivanja često je popraćena nekim zadatkom, kako sama vježba ne bi postala mehanička.

"Tematsko-jezični zadaci su različiti pravopisno-gramatički, leksičko-stilistički i drugi zadaci vezani uz pojedine teme koji se uz uvodni tekst i jezične upute najčešće susreću u lekcijama. U udžbenicima se oni obično zovu vježbe ili zadaci, a sastoje se od niza rečenica, rjeđe od povezanog teksta" (Skljarov 1993:255).

Postoji velika količina različitih zadataka, a po uzoru na podjelu iz knjige *Teorija i praksa* u nastavi stranih jezika u ovom dijelu rada bit će opisani samo oni zadaci koji nisu direktno vezani uz jezične razine dok će ostali zadaci biti među jezičnim vježbama u sljedećem poglavlju. Neki se zadaci uvrštavaju u pismene vježbe jer se prema Skljarovu (1993:256) "gramatika obično uči na zajedničkom govorno-pismenom planu kako bi se gramatičke spoznaje odmah i bilježile radi lakšeg učenja i trajnijeg pamćenja".

U vježbi zvanj dopuna rečenica pojavljuje se tekst u kojemu su pojedine riječi zamijenjene sličicom ili praznom crtom. U pobrkanim rečenicama učenici moraju pročitati rečenice i prepoznati riječ koja se ne uklapa u ostatak te je prepisati u odgovarajuću rečenicu. Slična vježba je i s rečenicama koje nisu složene po redu, već ih se treba pročitati i točno po redu prepisati. Preinaka rečenica je zadatak u kojoj se mijenja neka stavka unutar cijele rečenice, npr. sve prebaciti u jedninu ili množinu, drugi rod, iz upravnog govora u neupravni, itd. Učenici mogu proširivati rečenice u istoimenom zadatku na način da za traženu riječ odaberu neki od ponuđenih sinonima. Skraćivanje teksta je zapravo vježba sažimanja teksta, a

provodi se u svrhu vježbanja kratkog, jasnog i preciznog izražavanja misli. Vježba brisanja riječi provodi se tako da se brišu jedna po jedna riječ s napisanog teksta na ploči, a između brisanja učenici čitaju rečenice kao da su sve riječi još uvijek napisane. Na taj način vježbaju memoriju i izgovor, a vježba može pomoći i kod obrade novog jezičnog materijala. Pričanje unatrag je zadatak sličan brisanju riječi, ali nakon određene izbrisane količine, učenici prepričavaju tekst od kraja prema početku. Pismene vježbe uz igre postoje ne samo kako bi igra bila uspješna, već i kako bi učenici mogli sami opisati igru koju žele igrati, a poželjno je kombinirati tekst i slike.

Osim vježbi prepisivanja i tematsko-jezičnih zadataka, vrlo je raširen i diktat koji služi za učenje pravopisnih i interpunkcijskih pravila. "Diktati se dijele prema različitim kriterijima, a kao i ostale pismene vježbe dijele se na stjecajne, razvojne i kontrolne. Stjecajni i razvojni diktati postoje radi korištenja novih pravopisnih spoznaja, a kontrolnim diktatom se provjerava određena pismena navika" (Skrljarov, 1997:260.). Tekst za diktiranje ne smije biti predugačak i obično se sastoji od par rečenica, a ispravlja se neposredno nakon pisanja.

Nadalje, Skrljarov (1997:269-279) spominje i daljnje vrste vježbi kao što su prepričci ("tekstualne vježbe u kojima se u pismenom obliku prepričava sadržaj štiva, uvijek se temelje na nekom tekstu koji učenici analiziraju i interpretiraju") i sastavci ("situacijske vježbe u kojima se opisuju raznovrsne realne ili zamišljene situacije, u pismenom obliku se obavještava o nekim događajima"). Postoji više vrsta prepričaka: detaljni, sažeti, izborni, s proširivanjem teme, s preradom teksta, citatni i s dopunskim zadatkom, kao i više vrsta sastavaka: sastavak o razgovoru, o predmetu i situaciji, o događaju iz života učenika, izvješće, sastavak o slici, igri, predbilješka, dnevnik, pismo, osvrt, recenzija i prigodni sastavci.

Osim nabrojanih i opisanih vježbi, Petrović (1997:56) spominje pisanje pisma kao način uočavanja oslovljavanja, označavanja datuma, pisanja adrese, ali i ostalih društvenih konvencija u stranom jeziku koje mogu biti potpuno različite od naučenih u materinskom jeziku. Bitni su i prigodni sastavci, npr. poslovni dopisi, službena pisma, čestitke, molbe, upiti, narudžbe te ugovori.

2.2.4. Jezične vježbe

"Jezične vježbe održavaju se radi osvješćivanja spoznaje i učenja jezičnog sustava. Osvješćavanje, spoznaja i sistematizacija jezičnog gradiva olakšavaju komunikaciju na stranom jeziku, učvršćuju spoznaju stvarnosti i pohranu informacije izraženu sredstvima stranog jezika" (Skrljarov 1997: 296). Autor (1997:301) također upozorava kako se jezično gradivo uči slojevito i postupno i da "učenje istog jezičnog gradiva prolazi kroz nekoliko jezičnih razina koje se osvješćuju različitom dubinom i opsegom." Ovisno o nastavnim programima i cilju učenja stranog jezika, broj jezičnih razina i stupanj osvješćivanja svake od njih varira.

"Osnovna jezična jedinica s kojom se učenici u nastavi upoznaju jest rečenica (objašnjavanje različitih rečenica). Sljedeća je razina funkcionalne jedinice u kojoj se osvješćuju osnovni operativni i funkcionalni elementi rečenice. Tako se dolazi do razine leksičke jedinice i na kraju do morfološko-sintaksne razine" (Skrljarov 1997: 301). Kako bi učenici skladno stjecali jezične razine i jednako razvijali vještine na svim poljima, potrebno je uključiti sve govorne aktivnosti: usmeni i pismeni izraz, čitanje, slušanje, prevođenje i govorenje u sebi.

Na tematskoj razini isključuju se sve teoretske spoznaje o jeziku i njegovom funkcioniranju i jezik se uči isključivo u praktične svrhe. Riječ je o učenju jezika u školi ili na tečajevima stranih jezika, a naglasak je na praktičnom znanju i razgovoru. Mnogi udžbenici i priručnici napisane su baš u te svrhe i oni se ograničuju na elementarne izreke koje osobi mogu zatrebati u stranoj zemlji.

"Rečeničnom razinom smatramo postupno, svjesno i sustavno upoznavanje učenika na praktičnom i teoretskom planu sa svim vrstama rečenica koje se susreću u govornom procesu. Jedinice rečenične razine jezični su elementi stalno prisutni u govornim vježbama, njihovo se učenje, uvježbavanje i ponavljanje na govornom planu pažljivo planira i ostvaruje u svim vrstama vježbi" (Skrljarov 1997: 309). Rečenica je osnovna jezična kategorija kojom se izražavaju misli i prije njezinog stvaranja potrebno je osvijestiti jezične elemente na fonetskoj razini prema Skrljarovu (1997:316):

- a) pokazivanjem izgovora rečenica i rečenične intonacije

- b) pokazivanjem izgovora riječi, leksičkih i funkcionalnih jedinica
- c) pokazivanjem izgovora sličnih glasova i glasova kojih nema u materinskom jeziku.

Prema Skljarovu (1997:341) na početku učenja jezika za osvještavanje i analizu leksičkih jedinica polazimo od teksta, a ne od popisa riječi jer se riječ kao leksička jedinica prvotno utvrđuje u tekstualnom i situacijskom kontekstu. Zbog toga se vježbe prvo baziraju na označavanju predmeta, mjesta, vremena uzroka ili obraćanja, a funkcionalne jedinice vrše sve te gramatičke funkcije. Kao posljedicu toga nastavnik nastoji do svijesti učenika dovesti maksimum korisnih spoznaja u određenom nastavnom trenutku, osvještavajući leksičku jedinicu kao temeljni jezični element. "Te se spoznaje formuliraju u pet zaokruženih cjelina osvještavanja:

- a) glasovne i grafičke slike riječi, izgovora i pisma riječi
- b) značenja riječi
- c) gramatičkih funkcija koje leksička jedinica može vršiti svojim različitim oblicima
- d) tvorbenih elemenata koji omogućuju
- e) specifičnih elemenata upotrebe riječi" (Skljarov 1997:344-345).

"Prvi cilj obrade morfološko-sintaksne razine i oblika je upoznavanje učenika sa svim oblicima koje neka riječ može imati, osvještuje se struktura samostalne jezične jedinice, elemente od koji se leksička jedinica sastoji. Drugi cilj je teoretsko upoznavanje s gramatičkim kategorijama, tj. svrstavanje riječi u sustav kroz osvještavanje gramatičkih kategorija i njihova suodnosa u jeziku" (Skljarov 1997:349). Stilistika je prisutna u svim segmentima jezika, a u nastavi se odabire samo ono što je neophodno znati kako bi se mogli slobodno služiti jezikom.

2.2.5. Vježbe audiranja

Audiranje, tj. "percepcija i razumijevanje verbalnog teksta, vrsta je govorne vještine koja se sastoji od niza složenih misaonih aktivnosti" (Skljarov 1993: 362). U metodici nastave

poznat je velik broj raznovrsnih vježbi u kojima se, uz zahtjev da učenici čuju i razumiju strani tekst, od njih traži da izvrše neki zadatak. Neke od takvih vježbi su pokazivanje predmeta u razredu, obavljanje različitih radnji, odgovaranje na pitanja, slušanje teksta, gledanje videa, itd.

"Razumijevanje verbalnog teksta jest svojevrsna navika te zbog toga postoje razine razvijanja te navike. Na prvom je stupnju samo prepoznavanje glasova, a na ostalim prepoznavanje i izbor materijala bez zapamćivanja, s kratkoročnim zapamćivanjem i s dugoročnim zapamćivanjem." (Skljarov 1993: 367). Cilj vježbi audiranja je osposobljavanje učenika na slušanje i razumijevanje stranog govora bez posebnog naprezanja. Svaki početak učenja jezika popraćen je velikim brojem ovakvih vježbi iako učenici nisu direktno svjesni toga.

2.2.6. Prijevodne vježbe

U nastavi stranih jezika učenici novu riječ prvi put susreću u rečenici, upotrebljavajući je u govoru, a tek nakon toga upoznaju se s izoliranim leksičkim jedinicama. Prijevodne vježbe ne provode se na početnim stupnjevima učenja jezika zbog svoje kompleksnosti. Učenici i na tim stupnjevima moraju razumjeti i prevoditi verbalne i pisane tekstove u sebi, a vježbe dolaze tek nakon dovoljno razvijenog vokabulara i gramatike. Skljarov (1993: 378) upozorava kako se "prijevodne vježbe izvode na svim etapama nastavnog procesa, u tekstualnim, situacijskim, pismenim, jezičnim vježbama, kao i pri ponavljanju u kontrolnim vježbama."

Kombiniranje prijevodnih i govornih vježbi može biti simultano prevođenje, odlučivanje je li neka tvrdnja točna ili ne, opisivanje slike i dijaloga, prevođenje umjetničkog teksta, a slično je i u pismenim vježbama, osim što nastavnik pismene vježbe može dati i kao domaću zadaću.

2.3. Važnost vježbi u udžbeniku stranog jezika

U svakom udžbeniku stranog jezika potrebno je imati dostatan broj zadataka kako bi učenici mogli vježbati naučeno, promišljati o temama i testirati svoje znanje. Međutim, zadaci ne smiju biti besmisleno nabacani u udžbenik. Prije uvrštavanja potrebno je proučiti uvjete za njihovu izvedbu, dobro osmisliti opis te napisati zorne upute.

Osim općih metodskih karakteristika, Petrović (1997: 48) upozorava na postojanje uvjeta za vježbe u nastavi:

- predviđene uloge moraju biti dobro opisane i međusobno usklađene kako bi stimulirale govorne interakcije poput onih u stvarnim životnim situacijama
- učenicima je potrebno dati izbor vokabulara i struktura koje će u govoru moći primijeniti
- predviđene uloge moraju biti prilagođene općem znanju i iskustvu učenika
- nastavnikova intervencija i pomoć je potreba kad učeniku nedostaje jezično znanje da bi mogao sudjelovati u komunikaciji. Potrebno je izbjegavati neposredno ispravljanje grešaka učenika koje ne ometaju komunikaciju.

Osim nabrojanih uvjeta, vježbe moraju biti i motivirajuće, učenici bi ih trebali moći rješavati i bez pomoći nastavnika, ali uz pomoć nastavne jedinice i rječnika. Također, vježbe moraju pratiti tekst ili gramatiku koja se uči unutar nastavne jedinice. Nakon tematske cjeline dobro je sastaviti vježbe koje obuhvaćaju cijelo gradivo kako bi učenici mogli i kod kuće provjeriti svoje znanje.

Postoje tri obilježja koja opisuju rječničke promjene u leksičkom razvoju učenika. To su "povećanje broja usvojenih riječi, širenje znanja o tvorbi riječi te usavršavanje sposobnosti učenja novih riječi iz konteksta" (Radić, 2010: 44.). Budući da su udžbenici napravljeni većinom za učenje u školskom okruženju, tekstovi i vježbe prilagođene su dječjem i mladenačkom uzrastu. Zbog toga riječi koje se koriste u tekstovima i koje se koriste u vježbama moraju biti prilagođeni uzrastu učenika. "Ako dijete na sebi svojstven način može protumačiti značenje riječi, tada ta riječ može biti dio udžbeničkih tekstova. (...) Što se neka

riječ može više rabiti, lakše ju se može usvojiti jer će umrežavanje s ostalim riječima iz umnog rječnika olakšati prizivanje i uporabu te riječi." (Radić, 2010: 47).

Zadatak vježbi je učenje i utvrđivanje naučenog gradiva kako bi učenici izgubili strah od pogreške i općeniti strah od jezika. Na početku svake vježbe bi trebale biti jasno postavljene upute što se točno očekuje od učenika, s navedenim primjerom riješenog zadatka. Vježbe koje se rješavaju neposredno nakon poučavanja određenog gramatičkog izraza moraju biti izravno povezane s prethodno naučenim gradivom, s ne previše novog leksika. U slučaju velikog broja novih riječi, učenik više nije u stanju točno riješiti vježbu jer se bazira na traženju riječi i shvaćanju rečenice. Dobro i jasno postavljena uputa temelj je dobre vježbe, a dodatni zadaci za poticaj određene vrste vježbi, dodatni je stimulans učeniku za dodatno učenje, proučavanje i nadogradnju znanja.

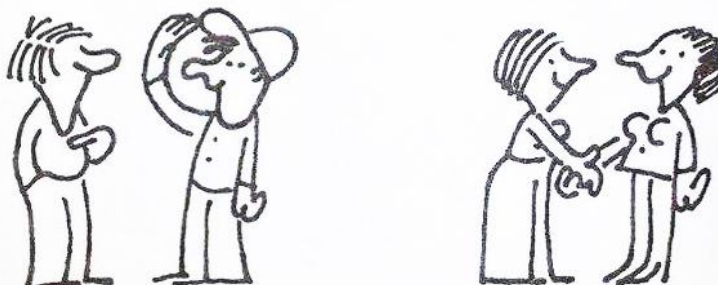
„Pitanja i zadaci osnovni su strukturni elementi u didaktičko-metodičkom oblikovanju udžbenika, kojima se ostvaruje cjelovita i najproduktivnija prerada udžbeničkoga sadržaja u svijesti učenika. (...) Uporabom kreativnih, odnosno divergentnih pitanja i zadataka, izbjegava se monotonost pri vježbanju, ponavljanju i provjeri znanja učenika te se povećava motivacijska i misaona aktivnost.“ (Koludrović, 2009, 180)³. Vježbe uvijek unose dinamiku u satu stranog jezika, njima se ne provjerava samo učenik i njegovo novostečeno znanje, već i nastavnik i njegova sposobnost prenošenja gradiva. Međutim, glavni zadatak vježbi jest da učenici nauče, utvrde i na kraju usvoje znanje, bez obzira na stil predavanja (je li riječ o samostalnom učenju, učenju preko interneta i sl.).

Razvojem tehnologije u posljednjih 50 godina učenje postaje popraćeno audio, vizualnim i audiovizualnim pomagalima (gramofon, grafoskop, kasetofon, video kasete, CD, DVD, projektor, elektronički udžbenici itd.). I prije tog razdoblja mogla su se koristiti pomagala poput slika i fotografija, predmeta i ostalo.

Na Slici 1. može se vidjeti primjer prve lekcije (Lekcija upoznavanja) u jednom udžbeniku češkog jezika. Osim teksta koji je presudan za lekciju, postoje ilustracije upoznavanja te crtež kasete s lijeve strane teksta. Kada nastavnik ima mogućnost, može pustiti kasetu (CD) kako bi učenici mogli čuti pravilan izgovor odmah na početku učenja jezika te kako bi počeli usvajati pravila izgovora bez prethodnog učenja teorije. U sljedećem poglavlju istražiti će se stanje vježbi u nekim udžbenicima češkog kao stranog jezika.

³ U radu autor je citirao Zuev, 1988, 113 te Malić 1986.

LEKCE 1

A

1

- Nazdar! Já jsem Adam.
- Ahoj! Já jsem Petr.
- Ty jsi cizinec?
- Ano.
- Angličan?
- Ne, Američan.

- Nazdar! Já jsem Eva.
- Ahoj! Já jsem Helena.
- Ty jsi cizinka?
- Ano.
- Angličanka?
- Ne, Američanka.

Slika 1. Primjer teme s audiovizualnim sadržajem⁴

3. Analiza udžbenika češkog jezika

U svrhu praktičnog dijela diplomskog rada obrađivali su se udžbenici češkog kao stranog jezika dostupni u knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Obrađivala su se četiri udžbenika: *Czech for foreigners* autorica Parloková i Nováková za početni stupanj te od istih autorica udžbenik s istim nazivom za napredni stupanj učenja (udžbenik je napisan na engleskom i češkom jeziku), *Čeština pro život* Alene Nekovářové te napredni stupanj iste autorice (udžbenik je napisan samo na češkom jeziku).

Prve dvije knjige su udžbenici stvoreni za rad s nastavnikom. Teme udžbenika zahtijevaju pripremu i organiziranost sata. Druge dvije knjige sadržavaju po 15 konverzacijskih tema za srednji i napredni stupanj. *Čeština pro život* je udžbenik stvoren za konverzaciju, a svaka lekcija podijeljena je na jednake dijelove: prva vježba je poticanje rasprave i dijaloga, druga

⁴ Fotografija preuzeta iz udžbenika *Czech for foreigners 1*.

vježba je tekst, zatim slijede fraze iz teksta i obrada gramatike. Svaka lekcija obuhvaća teme iz svakodnevnog života, obrađuje gramatiku i leksik, ali bez objašnjenja jer je sve unutar vježbi. Za razliku od početnog stupnja, napredni stupanj udžbenika početnu motivaciju ne uvrštava u vježbu pod brojem. Budući da je to vrlo bitan dio obrade teme, ona se također uvrštava u statistiku i analizu.

Sveukupno je obrađeno 1153 vježbe po dolje nabrojenim kriterijima.

3.1. Kriteriji analize

Strani se jezik može učiti u svakom periodu života pa su tako i udžbenici prilagođeni stupnju, a ne godištu učenika. Bez obzira na to, vježbe trebaju biti prilagođene gramatici i leksiku, odnosno znanju učenika te je to i prvi kriterij analize kojim se rad bavi. Osim stupnja učenja, vježbe trebaju biti prilagođene i temi i gramatičkom izrazu koji se obrađivao. Sljedeći kriterij je postoji li mogućnost učenika da sam rješava vježbe, razvija li samostalnost u učenju te jesu li pitanja dobro strukturirana, postavljena jasno i s leksikom koji poznaju. Također je važno jesu li zadaci motivirajući i može li ih učenik rješavati i radi razonode, a ne samo tijekom sata ili kao obavezu domaće zadaće. Sljedeći kriterij je upotreba audiovizualnih pomagala (multimedija) i sličnih pomagala tijekom izvođenja vježbe na satu, ali i kod kuće, propisuje li vježba njihovu uporabu ili odluka ostaje na nastavniku. Po uzoru na autora Koludrovića koji u svojem radu obrađuje pitanja i zadatke u udžbenicima u svrhu poticanja divergentnog mišljenja, preuzeti kriterij je poticanje mašte u vježbama.

Osim nabrojanih kriterija, skupljali su se i podaci o količini vrsta zadataka u udžbenicima.

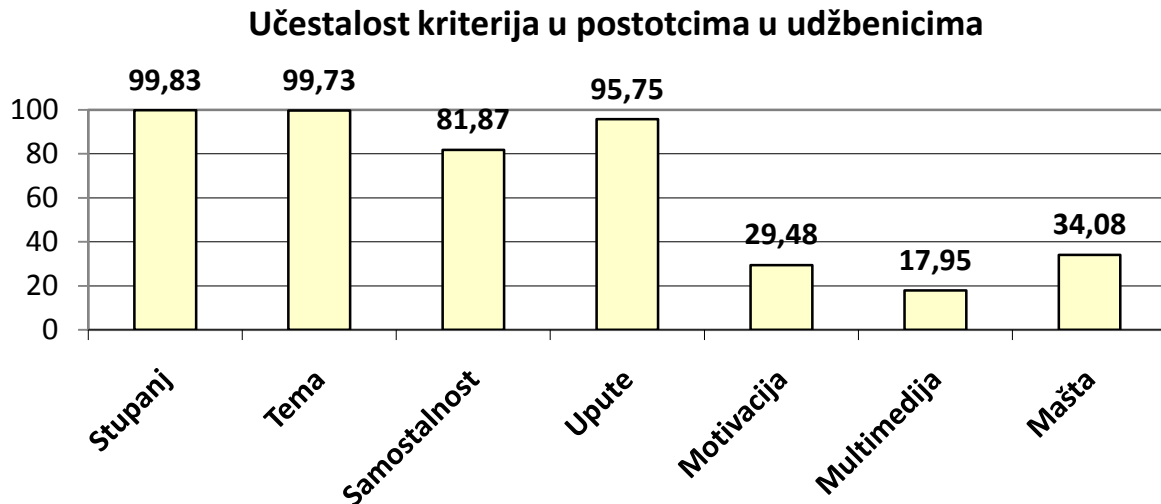
3.2. Rezultati

Prvi udžbenik koji se obrađivao je *Czech for foreigners 1 (1989)* i stvoren je za početni stupanj učenja uz rad s nastavnikom. Lekcije se sastoje od tri dijela: teksta i slušanja (označeno slovom A), gramatike (B) i vježbi (C). Budući da svaki nastavnik ima poseban način obrade lekcija, za potrebe rada obrađivale su se samo vježbe iz trećeg dijela koje su i

posebno naznačene. Budući da je udžbenik stvoren za početno učenje, učenici su ovisni o učitelju, ali i o kolegama, upute su napisane većinom za učitelja, a ne za učenika. *Czech for foreigners 2 (2000)* udžbenik je za napredno učenje češkog jezika, a služi kao nastavak učenja nakon prvog dijela. U uvodu je naglašeno da je lekcija strukturirana u pet dijelova: tekst, gramatički dio, vježbe (gramatičke i leksičke), ponavljanje te na kraju vježbe pravopisa. Prije svakog dijela vježbi je kratko objašnjavanje i ponavljanje naučenog.

Čeština pro život 1 udžbenik je iz 2010. godine, modernijeg izgleda i u boji. Budući da udžbenik služi za vježbanje konverzacije, ne postoje klasične lekcije s obradom teksta, gramatike i na kraju vježbama, već se odmah kreće s vježbama što je i posebno naznačeno brojevima. Gramatika se obrađuje na neobavezan i nekonvencionalan način, ne postoje detaljna objašnjenja pravila, već se obrađuje kao samorazumljiva iz teksta. Iako je na kraju udžbenika kratki pregled gramatika, a na kraju svake lekcije rječnik, neophodnost nastavnika je očigledna. Budući da su lekcije temeljene na razgovorima, pretpostavka je da udžbenik nije za početno učenje jezika, ali učenik ne mora imati opširno znanje, već samo temelje jezika kao što su abeceda, izgovor i slično. Za razliku od prvog *Češtine pro život 1*, drugi dio je malo promijenio strukturu te početnu motivaciju ne označava brojem (iako je uvršten u statistiku zbog važnosti za obradu teme). I u ovom udžbeniku postoji tekst na koji se nadovezuju neke vježbe, ali također postoje one prije teksta radi dodatne motivacije za rad. S ovakvim načinom obrade teksta, učenici su motiviraniji, koncentracija im je na višoj razini s obzirom da se zahtijeva njihovo sudjelovanje, a ne samo čitanje, te je i sam tekst zbog toga razumljiviji. Učenici postaju dio lekcije, njihovo mišljenje i iskustvo je važno, a odgovaranjem na postavljena pitanja ublažuje se strah od jezika. U ovom udžbeniku, za razliku od prvog dijela, kod svakog slušanja je mala ilustracija note iako u uputama piše da je riječ o auditivnoj vježbi. Kada je riječ o dijalogu, ilustracija je mikrofona, a kada je riječ o samostalnoj pismenoj vježbi, (na kraju svake lekcije je tekst, a temelju kojeg se piše esej) nacrtana je knjiga.

U svim se obrađivanim udžbenicima isprepleće dio vježbi po kriterijima i vrstama jer imaju više podskupina i zadataka, a označeni su jednim brojem. Budući da su se autori odlučili na takav način pripreme vježbi, podaci u radu obrađuju se pod brojem, bez obzira koliko podskupina neka vježba ima.

Grafikon 1. Učestalost kriterija u postotcima u udžbenicima

Iz Grafikona 1. vidljivo je kako su skoro sve vježbe prilagođene stupnju učenja i temi, a upute ne postoje samo u prvom udžbeniku *Czech for foreigners 1* i to zato što je učenje bazirano na radu s nastavnikom. Ostatak kriterija zastupljen je u manjem broju, ali samostalnost je na visokoj razini. Budući da za većinu vježbi nastavnik nije potreban, nije riječ o dijalozima ili interakciji s kolegama, a upute su dovoljno jasne da ih učenik sam odrađuje.

U prva dva udžbenika skoro sve vježbe prilagođene su stupnju učenja, ali to ovisi i o brzini obrade lekcija. U ponekim lekcijama unutar vježbi autori obraćaju pažnju na iznimke, što bi bilo praktično za ponavljanje prije svih vježbi, ali za prvo uvođenje može biti prenapredno i demotivirajuće. Opširnost lekcija nam pokazuje kako se one moraju odraditi u više nastavnih sati iako nismo upoznati gdje se udžbenici koriste (fakulteti, škole stranih jezika i slično). U slučaju da nastavnik ubrza učenje i ne prođe dovoljno vremena do nekih lekcija, vježbe ne bi bile prilagođene stupnju učenja jer se od učenika očekuje konverzacija s osnovnim izrazima: moći pitati za smjer, naručiti jelo u restoranu, obaviti kupovinu i sve što je potrebno za turistički obilazak. Na kraju druge knjige *Czech for foreigners* nalazi se test za ponavljanje prije kojeg je pojašnjeno da služi kao priprema za polaganje standardiziranog ispita određenog stupnja učenja. Međutim, ovo ponavljanje se sastoji samo od pismenog dijela provjere gramatike, što je kod polaganja standardnih testova samo dio koji treba položiti (najčešće postoji još razumijevanje teksta, slušanje, dijalog i esej). *Čeština pro život*

konverzacijski su udžbenici. Iako prvi dio nije napredan, od učenika se očekuje prijašnji susret s jezikom pa, barem u obliku učenja abecede, početak izgovora i slično. Sve vježbe su prilagođene stupnju učenja, na kraju svake lekcije je kratki rječnik, a na kraju udžbenika su rješenja vježbi i pregled gramatike.

Skoro sve vježbe prate temu lekcije (99,73% obrađenih vježbi), u ponekim vježbama se ponavljaju prijašnje gramatičke konstrukcije, ali s novonaučenim leksikom. Samo tri vježbe sadržavaju novosti koje se ne spominju ni u trenutnoj ni u prijašnjim lekcijama.

Samostalnost učenika na početku učenja jezika je praktički nemoguća te se vježbe u prvih par lekcija udžbenika *Czech for foreigners* temelje na radu s učiteljem, radu u paru ili grupi (sveukupno 81,87% obrađenih vježbi). Ostatak vježbi u udžbeniku učenik većinom može rješavati sam iako to nije posebno naglašeno, uz pomoć lekcije i rječnika, ali i dalje postoji manji dio vježbi za rad u paru, reproduciranje dijaloga, stvaranje diskusija, što s učiteljem, što s kolegama. Samo poneke vježbe zahtijevaju samostalnost i nastavnik ih ne može prenamijeniti za rad u paru ili grupi. Sve vježbe kod kojih nije naglašen rad s učiteljem ili u paru se smatraju samostalnim. U udžbenicima *Čeština pro život* autori su posebno odvojili vježbe za konverzaciju iako se poneke vježbe iz tog dijela mogu rješavati i samostalno (nadopunjavanje izostavljenih riječi i slično). Motivacija na početku svake lekcije, kao i poneke vježbe van dijela s konverzacijom zahtijevaju učitelja ili kolege. Iako je kontradiktorno da se udžbenik koji se temelji na konverzaciji obrađuje samostalno, zanimljiv je, motivirajući i ugodan za samostalni rad. Uz oba udžbenika dolazi i pripadajući CD sa snimljenim tekstovima što, osim što za slušanje jezika iz drugog izvora, potiče i samostalno učenje, ponavljanje i preslušavanje teksta kod kuće.

Cvičení 8

a/ *Ke komu půjdete na návštěvu? (moji čeští přátelé) - Ke svým českým přátelům.*

Tvořte podobně:

moji rodiče, naši kamarádi, ty tvoje kamarádky, čeští studenti, anglické studentky, kanadští přátelé, její rodiče, moje děti, naši čeští učitelé.

b/ *Komu napíšete pozdrav z Prahy? (moji čeští přátelé) - Napíšu pozdrav svým českým přátelům.*

c/ *Komu zatelefonujete? (moji čeští přátelé) - Zatelefonuji svým českým přátelům.*

(Použijte výrazy z cvičení 8 a.)

Slika 2. Primjer vježbe za samostalno ili skupno rješavanje⁵

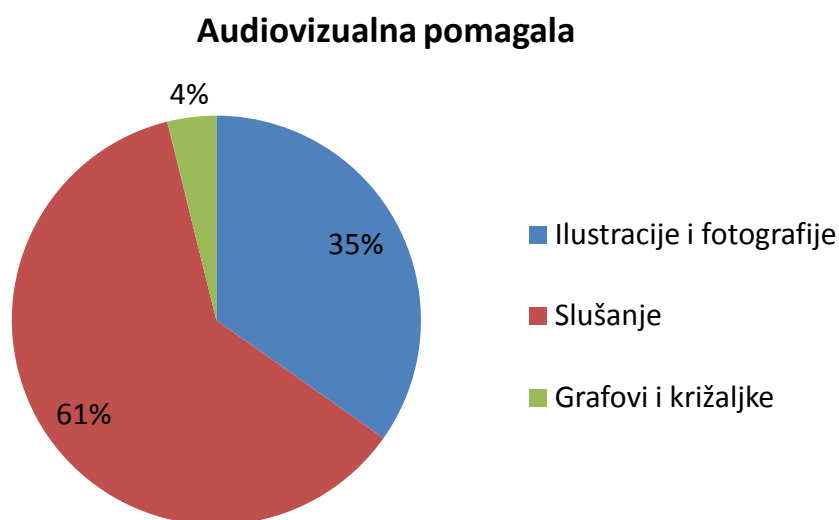
Slika 2 prikazuje primjer vježbe iz udžbenika *Czech for foreigners 1* koja se može rješavati samostalno kod kuće ili na nastavnom satu i skupno na satu. Osim što ilustracija ispod vježbe služi za motivaciju, ona može biti i temelj za dodatni zadatak pisanja razglednice ili pisma.

U trima udžbenicima sve vježbe imaju upute, a samo u prvom dijelu *Czech for foreigners* ponekad upute uopće ne postoje (sveukupno 95,75%). Budući da se radi o početku učenja, učenici su ovisni o nastavniku i njegovom načinu rada i priprema vježbi. Prema tome većina uputa koje postoje u prvih par lekcija napisane su za nastavnika, a ne za učenike. Upute napisane za rad u paru ili u grupi u svim su udžbenicima razrađenije od onih koje učenik može samostalno rješavati. Nekolicina vježbi sadržavaju upute na samom kraju vježbe, što je neobično, ali tako učenici samostalno riješe vježbu, a zatim prema uputama u paru ili grupi. Neke vježbe temelje se na tekstu pa traže vraćanje na početak lekcije, što nije najspretniji način izvršavanja zadatka jer je tekst par stranica dalje od vježbe.

⁵ Fotografija preuzeta iz udžbenika *Czech for foreigners 2*.

Motivacija za početak učenja jezika je kod svake osobe različita. Koji god da je razlog, vježbe na početnim stupnjevima ni u jednom udžbeniku nisu dodatno motivirajuće, većinom je riječ o ponavljanju, nabranjanju, umetanju slova ili riječi. Vježbe koje se povezuju s osobnim interesima motiviraju učenike, a najveći izvori su fotografije, ilustracije, glazba i filmovi (sveukupno 29,48%). U lekciji u kojoj se uči o socijalnoj interakciji s prijateljima i kolegama motivacija je sigurno na razini iako vježbe ne uvode nove zadatke ili mijenjaju svoj tip. Velika količina jednakih tipova vježbi u kratko vrijeme izrazito je demotivirajuća pa je ključ uspješnosti zadataka raznolikost. Noviji udžbenici tiskani su u bojama, imaju veću količinu dodatnih sadržaja za motivaciju i pokretanje mašte. Iako je osobna motiviranost temelj za uspješno učenje stranog jezika, vježbe također mogu dodatno motivirati, otkrivajući možda ne toliko jake, ali svejedno postojeće motive za učenje.

Svega 17,95% vježbi u udžbenicima oslanja se na neku vrstu multimedije, a od toga su najčešće vrste slušanja (slušanje preko kasete ili CD i dijalozi), zatim upotreba ilustracija i fotografija te na kraju grafovi i križaljke (Grafikon 2.).

Grafikon 2. Pojava audiovizualnih pomagala (multimedije) u vježbama

Očekivano je kako će baš slušanje biti najčešće audiovizualno pomagalo (61%), pogotovo što su dva analizirana udžbenika nešto starije naklade. Na kraju dvaju udžbenika postoje prilozi s ilustracijama koje se koriste uz neke vježbe udžbenika, dok druga ilustracije i fotografije sadrže unutar lekcija (sveukupno 35%). Većina vježbi sa slušanjem ili govorenjem označene su malom ilustracijom kasete ili mikrofona. Noviji udžbenici koriste multimediju i

za motivaciju, a ne samo za konkretan zadatak. 4% vježbi su grafovi i križaljke koji su odlično pomagalo na svim stupnjevima učenja.

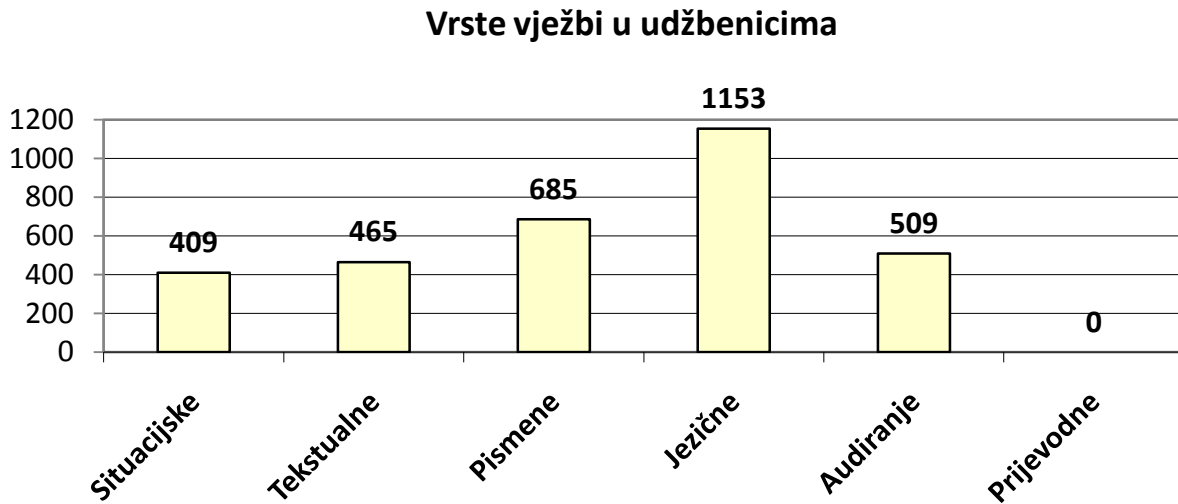
Osim onoga što udžbenici nude, u današnjem svijetu tehnologije korištenje multimedije može se proširiti na svaki dio nastavnog sata. Osim fotografija, snimljenih tekstova ili glazbe, na satu stranog jezika mogu se puštati i kratki filmovi ili učenici mogu igrati edukativne igre na računalu. Također, dio obrade lekcije može se pripremiti preko programa za prezentaciju.

Na početku učenja jezika mašta za rješavanje vježbi uopće nije potrebna, ali s nastavljanjem učenja ona postaje važan faktor za smanjenje straha od jezika i razvijanja govora, kao i pisanja. Uvođenje čak 34,08% obrađenih vježbi zahtijeva maštovitost za potpuno ili djelomično izvršavanje zadatka. Dio vježbi odrađuje se na satu, npr. izmišljanje dijaloga, prepričavanje situacije ili opisivanje ilustracije, a ostatak je namijenjen domaćem radu u kojem se najčešće traži pisanje eseja, obrazloženje svojeg mišljenja, izmišljanje situacije i slično. U ponekim uputama naglašeno je da se primjeri izmisle sami nakon što su oni ponudili par verzija dok neki traže izmišljanje na licu mjesta u zadatku u paru, ili pisanje kratkog eseja kod kuće (opis situacije, jela, stana, osobno mišljenje na zadanu temu). Izmišljanje dijaloga s kolegama na satu odlično potiče maštu, ali učenici trebaju biti raspoloženi za taj tip vježbi jer inače može stvoriti kontraefekt i samim time strah od jezika. Dobro isplanirana dodatna motivacija prije takvih vježbi može opustiti učenike prije početka rada i dati im dodatni elan u korištenju leksika.

Rijetko se koja obrađena vježba bazira na samo jedan način obrade i sadrži samo jedan kriterij iz rada. Iako bi udžbenik trebao biti jasan i dovoljan za učenje, nastavnici često dodatnu inspiraciju ili vježbe pronalaze van njega, konzultirajući se s drugim udžbenicima ili Internetom. Veliku ulogu u učenju jezika čini način rada nastavnika i njegova motiviranost za rad s učenicima. Ni najbolje pripremljen udžbenik učenika ne može motivirati kao maštoviti nastavnik koji voli svoj posao.

Osim nabrojanih i opisanih kriterija, prikupljali su se podaci o vrstama vježbi u udžbenicima. Prema Skljarovu postoji 6 vrsta vježbi koje se koriste u učenju stranih jezika, a dobar dio onih u udžbeniku su kombinacija dviju ili više vrsta, kao što je bila riječ i u prijašnjim kriterijima. Ipak, temeljni zadatak vježbi je učenje i utvrđivanje naučenog gradiva. Velik dio vježbi rješava se neposredno nakon obrade gramatičke strukture i one moraju biti

izravno povezane uz tu strukturu i sadržavati već naučeni leksik kako se koncentracija ne bi izgubila i kako se učenik ne bi bazirao na traženju značenja. Odabir vrste vježbi može utjecati na dinamiku nastavnog sata i autori udžbenika pri njihovoj izradi paze na prilagođenost vježbi učenikovom znanju.

Grafikon 3. Vrste vježbi u udžbenicima

Situacijske vježbe imitiraju prirodne životne situacije u školi kako bi se postigli uvjeti za slobodnu komunikaciju i razvoj jezika. S obzirom da su dva obrađena udžbenika napisana za razvoj komunikacije, iznenađujuće mali broj vježbi su situacijske, samo 409 (što je malo iznad 35% sveukupnih vježbi). Najčešće korištene vrste su situacijski dijalozi i razgovori, rasprava, opis predmeta, situacije, ilustracije te pripovijedanje uz sliku i strip. U manjoj mjeri su intervju i telefonski razgovori, a vježbe s elementima igre uopće ne postoje. Rijetko je koja vježba bazirana samo na situaciji, ali one koje to jesu, potkrijepljene su ilustracijama ili uvodom u vježbu, pitanjima u uputama, a nerijetko i ponuđenim leksikom ili primjerima na kojima se vježba bazira. Situacijskim vježbama mogu se uvježbavati nove gramatičke strukture, fraze i leksik. Autori udžbenika to iskorištavaju pa učenicima i nastavnicima nude širok izbor situacijskih vježbi za usavršavanje pisanja i govora te gubitka straha od jezika.

Tekstualne su vježbe u nešto većem postotku (40%, sveukupno 465 vježbi), a to je i očekivano s obzirom da svaka nastavna jedinica počinje s tekstom, a nemali broj ima i dodatne tekstove u dijelu s vježbama. Ponekad autori pozivaju učenike da prouče češće

dnevne novine (ili internet stranice s novostima) i pronađu zanimljivosti povezane s temom. Osim toga, kao i samo čitanje, slušanje i prepričavanje teksta, najčešća su pitanja izravno povezana s tekstom preko kojih se kontrolira učenikova pažnja i razumijevanje teksta. Na početku učenja tekstovi se iščitavaju više puta za bolje razumijevanje, a s odmakom vremena učenja tekstovi se mogu i samo "preletjeti"⁶ u svrhu traženja glavne teme, važnih pojmova ili odgovora na kratka pitanja, kao i traženja konkretne tražene činjenice u pitanju.

Pismenih vježbi ima skoro 60% u obrađenim udžbenicima, a u statistiku su unesene i one vježbe koje nemaju naglašen tip provedbe. Razlog tome je što bez obzira na koji način se vježbe obrađuju, svejedno se naknadno zapisuju točna rješenja. Obrada vježbi uvijek ovisi o nastavniku, njegovom načinu rada, ali i prilagodbi skupini učenika, tj. razredu. Najčešći tip pismenih vježbi u udžbenicima je izrada i preinaka rečenica u kojoj se od učenika traži pisanje rečenica iz danog leksika prema ponuđenom primjeru u određene gramatičke oblike i prebacivanje iz jednog gramatičkog vremena ili oblika u drugi (iz jednine u množinu, promjena roda, aktiv i pasiv, upravni i neupravni govor itd.). Ponavljanjem ovakvih vježbi učenici pamte oblike i pravila što je izrazito važno za početak učenja (krivo naučeno pravilo se puno teže ispravlja kad je jezik već usvojen). Također, taj tip vježbe idealan je za domaći rad, učenici imaju više vremena proučavati oblike i provjeravati točnost. Drugi najčešći tip je dopuna rečenica, tj. određene riječi su izbačene iz rečenice te su zamijenjene praznom crtom ili ilustracijom. Ponekad kod dopune rečenica postoje već ponuđene riječi koje učenik treba unijeti, ali se ipak češće one vježbe koje se odnose na prijašnji tekst ili temu lekcije pa učenik mora sam doći do odgovora. Skraćivanje teksta također je vrlo česta vježba, a najčešće se provodi odgovaranjem na pitanja, odvajanjem važnog od nevažnog, a svrha je naučiti kratko i precizno izricati misli. Iako je ta podvrsta pismene vježbe usko povezana s tekstualnim vježbama, razmišljanje i pisanje na stranom jeziku nije ništa manje bitno od razumijevanja samog teksta (Slika 3.). U udžbeniku *Čeština pro život 2* na kraju svake lekcije postoji tekst na temelju kojeg se treba napisati esej, tj. sastavak. U tom stupnju učenja ova vježba je idealna za razvijanje izražavanja mišljenja i situacija pismenom vježbom kako bi uenicima strani jezik postao što prirodniji i kako bi ga slobodnije koristili.

⁶ U literaturi su ti pojmovi poznati pod engleskim nazivima *skimming* i *scanning*. (<https://www.aacc.edu/tutoring/file/skimming.pdf>)

15. Poslechněte si vypravování ještě jednou a odpovězte na otázky.

1. V jakém případě by David jezdil hromadnou dopravou?
2. Proč David nejezdí rád vlakem nebo autobusem?
3. Jak cestuje David na služební cesty?
4. Kdy si David dovede představit život bez auta?
5. Proč jezdí Michal všude autem?
6. Kdy jel Michal naposledy vlakem nebo autobusem?
7. Jaké má Michal zážitky z cestování vlakem?
8. Proč Kamila nemá auto?
9. Jaké dopravní prostředky Kamila využívá?
10. Co Kamile vadí při jízdě na kole?

Slika 3. Primjer tekstualne, pismene i auditivne vježbe⁷

Sve vježbe u udžbenicima su jezične vježbe (100%), što nije ni čudno, s obzirom da sam pojam jezičnih vježbi okuplja sve postojeće učenje o jeziku na jednom mjestu.⁸ Ipak, razlika u vježbama i osvješćivanju jezičnog gradiva je drugačija na početku i u naprednom učenju jezika. Baš kao što je propisano teorijom, na početku učenja u udžbeniku *Czech for foreigners 1* detaljno se prolazi kroz pisanje i izgovor riječi, zatim se obrađuje značenje, gramatičke funkcije raznih oblika riječi, tvorbeni elemente i na kraju specifični elementi upotrebe riječi, tj. riječ se smješta u razne oblike i fraze. Jezično gradivo uči se postupno i slojevito, a toga se autori drže u svim analiziranim udžbenicima.

Skoro pola vježbi (44%) čine auditivne vježbe koje se temelje na slušanju teksta. Tu nije riječ samo o klasičnim tekstovima koje slušaju s kasete, CD-a ili uživo nastavnika, već se ubrajaju i svi dijalozi i rasprave unutar razreda, s nastavnikom ili bez njega. U *Češtini pro život 1 i 2* postoje dijelovi koji imaju nadnaslov *Konverzace* i takve se vježbe izvode većinom audiranjem, a ne pismeno, osim nekih gdje su ostavljena prazna mjesta za upisivanje. Zbog toga je jedan dio takvih vježbi smješten samo u audiranje, jedan u pismene, a dio u obje vrste vježbi. Na početnom učenju upotreba verbalnog teksta ne uključuje samo razumijevanje, već prvenstveno slušanje izgovora, naglasaka, a učenik upoznaje ton i melodiju jezika. Nakon toga uvode se tekstovi za razumijevanje bez posebnog naglasaka na izgovor. Između ostalog, važno je i da je snimljeni materijal snimljen na standardnom jeziku (ukoliko se ne uči baš o

⁷ Fotografija preuzeta iz udžbenika *Čeština pro život 1*. Prijevod s češkog jezika: Još jednom poslušajte priču i odgovorite na pitanja.

⁸ Na Preddiplomskom studiju Bohemistike kolegij Jezične vježbe izvodi se svaki semestar sa 6 sati tjedno.

dijalektima), razumljivo i jasno izgovoren, a ton čist. Nakon nekog vremena nastavnik može uvoditi videe i snimke koje imaju razgovorni jezik, dijalekte, šumove i slično (npr. filmovi, serije, intervjui, radio emisije i slično). Učenici se moraju naviknuti na izgovor nastavnika i kolega kao i na kontakt s izvornim govornicima pa makar preko snimke kako bi se što prije opustili, izgubili strah od jezika, a na kraju krajeva i snašli u razgovoru u prirodnim uvjetima.

Ni u jednom udžbeniku ne postoje prijevode vježbe jer su udžbenici napisani općenito za učenje stranog jezika, a ne za neki posebni jezik kao materinski. Uvođenje ovih vježbi ovisi samo o nastavniku jer udžbeničkih tekstova ima napretek.

Konverzace

10. Stále na cestách

Prohlédněte si obrázky a řekněte, jak lidé cestují a kam asi můžou cestovat.

The image block contains a grid of nine small photographs illustrating different travel scenarios. The top row shows a woman at an airport departure board, a family on bicycles, and a tram. The middle row shows a boat on a river, a city bus, and a snow machine. The bottom row shows a person on a horse, and hot air balloons.

Slika 4. Primjer spajanja situacijske, jezične i auditivne vježbe⁹

Na Slici 4 možemo vidjeti primjer kombinacija više vrsta vježbi što je uobičajen način izvođenja vježbi u udžbenicima. Bez obzira na upute u kojima je prikazana auditivna vježba, nastavnik može zadati i pismeni zadatak (npr. opis putovanja). Također, ako se vratimo prvoj skupini kriterija, ovdje je riječ o svim nabrojenim kriterijima. Tema lekcije je putovanje, a u

⁹ Fotografija preuzeta iz udžbenika *Čeština pro život 2*. Prijevod: Uvijek na putu : Pregledajte slike i recite kako ljudi putuju i kamo vjerojatno putuju.

vježbama prije ove obradila su seprijevozna sredstva. Također, nije riječ o lekciji na početku učenja pa postoji i prilagođenost stupnju učenja. Upute su jasno napisane, motivacija je predodređena temom i fotografijama kao i multimedija i mašta. Jedini upitni kriterij je samostalnost, ali osim što nastavnik treba provjeriti točnost izgovorenog, on nije potreban.

4. Zaključak

Želja za učenjem češkog jezika u Hrvatskoj je očigledna s obzirom da postoji Katedra za češki jezik i književnost na Filozofskom fakultetu, tečajevi stranih jezika i cijela zajednica Čeha u Daruvaru i okolici. Udžbenik je temelj svakog organiziranog učenja, a vježbe u njemu neophodne su za razvijanje stranog jezika. Svaka vježba koja se provodi mora biti organizirana, jasno postavljena s uputama, inspirativna i sa svrhom. U radu su se obrađivala 4 udžbenika češkog kao stranog jezika i sveukupno 1153 vježbe. Svi autori udžbenika kod smišljanja vježbi obraćaju pozornost na prilagođenost stupnju učenja i temi, postoji očigledan naglasak na samostalno rješavanje, a samo one vježbe koje se obrađuju na početnom stupnju učenja s nastavnikom nisu potkrijepljene uputama. Dodatna motivacija i mašta te upotreba multimedije primijećena je u manjoj razini, ali nije riječ o poražavajućim brojkama. Tu treba uzeti u obzir i godišta naklade i upotrebu vanjskih multimedijских sredstava. Najveći broj vježbi prema vrstama su jezične, a slijede ih pismene, vježbe audiranja i situacijske. Nijedna vježba nije prijevodna što i nije čudno s obzirom da udžbenici nisu predodređeni za jedan materinski jezik, već ga svi mogu koristiti.

Analizirani udžbenici

Nekovářová, A. (2010): *Čeština pro život : 15 moderních konverzačních témat 1*. Akropolis, Praha.

Nekovářová, A. (2012): *Čeština pro život : 15 moderních konverzačních témat 2*. Akropolis, Praha.

Parolková, O., Nováková, J.. (1998): *Czech for foreigners : my good czech companion*. Bohemika, Praha.

Parolková, O., Nováková, J.. (2000): *Czech for foreigners : advanced level*. Bohemika, Praha.

Literatura

Anne Arundel Community College. Skimming and scanning. URL: <https://www.aacc.edu/tutoring/file/skimming.pdf> (19.1.2017.).

Državni zavod za statistiku, popis stanovništva 2011. URL: http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_05/H01_01_05.html

Ivanković, K. (2008): *Pogledi na češku književnost*. FF press, Zagreb.
Jelaska, Z. (2005.): *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

Koludrović, M. (2009): *Pitanja i zadaci u udžbenicima kao elementi poticanja divergentnog mišljenja*, Pedagogijska istraživanja, Vol.6 No.1-2 URL: hrcak.srce.hr/file/174528 (15.1.2017.).

Petrović-Kalinić, E. (1997): *Teorija nastave stranih jezika*. Pedagoški fakultet, Osijek.

Poljak, V. (1980): *Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika*. Školska knjiga, Zagreb 1980.

Radić, Ž., Kuvač Kraljević, J., Kovačević, M. (2010): *Udžbenik kao poticaj ili prepreka leksičkom razvoju*. Sveučilište u Zagrebu. 2010.

Skljarov, M. (1993): *Teorija i praksa u nastavi stranih jezika*. Školske novine, Zagreb 1993.

Težak, S. *Teorija i praksa nastave hrvatskog jezika 1*. Školska knjiga, Zagreb, 1996.

Udžbenički standard, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. URL: public.mzos.hr/fgs.axd?id=20132 (6.1.2016.).

Vuković, P. (2013): *Uvod u jezikoslovnu bohemistiku 1*. : fonetika i fonologija, leksikologija, rječotvorje, FF-press : Zagreb 2013.

Zakon u udžbenicima u osnovnim i srednjim školama, Zakon.hr : pročišćeni tekstovi zakona.

URL: <http://www.zakon.hr/z/288/Zakon-o-udzbenicima-za-osnovnu-i-srednju-skolu> (11.1.2017.).

Sažetak

Češki jezik u Hrvatskoj se uči u Daruvaru i okolici, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i na tečajevima stranih jezika diljem zemlje. U svakom obliku učenja udžbenik je temeljno sredstvo rada, a vježbe unutar njega ključne za razvoj jezika. U radu se obrađuju četiri udžbenika češkog kao stranog jezika te sveukupno 1153 vježbe. Kriteriji po kojima se vježbe detaljno obrađuju su prilagođenost stupnju i temi, samostalnost, upute, motiviranost, audiovizualna pomagala te upotreba mašte. Osim toga, obrađuju se i vrste vježbi prema autoru Skljarovu.

Ključne riječi: češki jezik, strani jezik, udžbenik, vježbe

Sažetak na češkom jeziku

Na území Chorvatské republiky je možné naučit se český jazyk v Daruvaru a jeho okolí, na Filozofické fakultě v Záhřebu a také na kurzích cizích jazyků. V jakékoliv formě vyučování, buď na kurzích nebo na během studia, učebnice češtiny je základním pracovním nástrojem na cvičení a vývoj jazyka. V této se diplomové práci popisovala 1153 cvičení v 4

učebnicích češtiny jako cizího jazyka. Cvičení se podrobně analyzovala podle kritérií: přizpůsobení učení a témata, nezávislost žáka, návod, motivace, audio-vizuální pomůcky a používání obrazotvornosti. Jako vzor na kategorizaci cvičení vzali jsem třídění podle autorovi Skljarova.

Klíčová slova: český jazyk, cizí jazyk, učebnice, cvičení